

דף פרפראות בלק

לעילוי נשמת: מאיר בן רינה ז"ל

להצלחת: מיכאל מאיר בן סמדר הי"ו - יעל חנה בת זהבית תחי' | דוד בן אורה הי"ו - מוריה בת מיכל תחי'

בין חמישים וארבע פרשיות התורה, חמש פרשיות נקראות על שמות אנשים. נח, יתרו, קרח, בלק, פנחס. על נח מעידה התורה "נח איש צדיק", יתרו הוסיף פרשה אחת בתורה "ואתה תחזה", קרח, הגמ' בסנהדרין (ק"י). אומרת שהיה גדול בתורה, כפי שדרשו "קראי מועד" שהיו יודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים, "אנשי שם", שהיה להם שם בכל העולם. דורשי רשומות אמרו "צדיק כתמר יפרח" סופי תיבות קרח. פנחס קינא קנאת ה' וקידש שם שמים, ופנחס זה אליהו, וכמו שכתב רש"י בבבא מציעא (ק"ד:), וכן בשיר השירים רבא (פ"ב) וילקוט פנחס.

אבל למה זכה בלק שתיקרא פרשה על שמו? עוד יש להבין, מצאנו בתורה הקדושה ב' פרשיות שפותחים בתיבת 'וירא': "וירא אליו ה'" בפרשת וירא. "וירא בלק" בפרשת בלק.

שואל רבי מאיר מפרמישלאן, פרשת וירא נקראת כשמה, ואילו פרשתנו על אף שמתחילה במילה 'וירא' נקראת פרשת בלק? מדוע? האם משום שכבריש פרשה וירא קודם לכן? ותירץ, בלק היה "ערליכער גוי", כי הלכה בידוע שעשיו שונא ליעקב ולא כל הגויים מקיימים הלכה זאת בגלוי, ומדברים אחד בפה ואחד בלב, רק בלק היה גוי כשר שקיים 'בסתר ובגלוי' את שנאת עשיו ליעקב. לכן מגיע לו שתקרא הפרשה על שמו, פרשת בלק.

בספר "ברכת אברהם" מביא את הגמ' בסוטה (מ"ז), שבשכר ארבעים ושתים קרבנות שהקריב בלק מלך מואב, זכה ויצאה ממנו רות שיצאו ממנה דוד ושלמה. עמדה לו לבלק זכותם של דוד ושלמה, ושל משיח שהוא מבית דוד.

האדמו"ר מגור בעל ה"בית ישראל" היה אומר, מכיון שנצטוינו מצות הזכירה "עמי זכר נא מה יעץ עליך בלק", לכן כשמזכירים במנין הימים ש"היום יום פלוני פרשת בלק", מקיימים מצות זכירה זאת, ואילו היה נקרא 'פרשת וירא' לא היו זוכרים מצות זכירה זאת, לכן קוראים לפרשה 'בלק' לקיים פעם מצות הזכירה.

"וירא בלק בן צפור" (כ"ב - ב')

שואל רבנו בחיי, מדוע לא הוזכר תוארו של בלק "מלך מואב" כמו שנאמר בהמשך "ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא"? ומתרץ, התורה לא מגלה לנו את פחדו הגדול של בלק, שהרי הוא ידע מה עשו ישראל לסיחון ולעוג, וכמו שכתוב "וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי", משעה זו לא החשיב עצמו מלך מרוב פחד, ולכן התורה לא הזכירה את תוארו. בשם רבי חיים מבריסק אומרים, אמנם בתחילה הוא לא היה מלך, אבל אחרי שהתחיל להסית נגד ישראל, והסביר בנאומיו כמה היהודים מסוכנים - "הנה עם יצא ממצרים", "ועתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו" ויעשו איתנו מלחמה ויאכלו אותנו כמו שהשור אוכל את העשב, שעוקר את העשב עם השורש, מיד "ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא", כי "כל המיצר לישראל נעשה ראש". א"כ, באמת בהתחלה הוא לא היה מלך, אבל לבסוף מינו אותו למלך.

וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי" (כ"ב - ב')

שואל ה"כלי יקר", הרי היו ניסים יותר גדולים במצרים מהמלחמה באמורי, ולמה שם בלק לא התפעל ומדוע משם לא פחד? ומתרץ, בלק התבונן במלחמת "ישראל סבא", שהוא יעקב אבינו, שעל אף שהיו מתי מעט, ניצח אומה שלימה כמו שכתוב "אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי", והגמ' בב"ב (קכ"ג). אומרת, שהכוונה בכח התפילה. וכיון שבלק ראה שכוחו של עם ישראל "בפיו", גם הוא השתדל להילחם נגדם באמצעות מי שכוחו בפיו.

ולפי"ז מדויקים הפסוקים, בהתחלה כתוב "וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי", ואח"כ כתוב "ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא", ואח"כ כתוב "ויקץ מואב מפני בני ישראל". כי בהתחלה דיבר על כח התפילה של בני ישראל, שזה דרכם של המלכים להתבונן בספרי ההיסטוריה ובהם קורות כל עם ועם, ומשם ראה את כוחם של עם ישראל, אבל "העם", ההמון, האספסוף, אינו רואה אלא רק מה שלפניו, ונחלקו אנשי מואב לשני חלקים, חלק אחד נבהלו מגודל העם שעמד מולם, ויש שנבהלו בגלל החשיבות של בני ישראל ולא התפעלו מהכמות.

וזה פירוש הפסוקים, "ויגר מואב מפני העם", הם אלה שנבהלו מריבויים, "ויקץ מואב מפני בני ישראל", זה החלק שפחדו בגלל חשיבותם של בני ישראל.

"וירא בלק בן צפור" (כ"ב - ב')

ראה שעמדה לו חמה למשה. (בעל הטורים). שואל האדמו"ר מסאטמר, מדוע פחד בלק מנס זה שנעשה למשה יותר מכל הניסים שנעשו לישראל? ומתרץ, הרי כתוב (ע"ז - ד') "וקל זועם בכל יום", וכמה זעמו של הקב"ה? רגע אחד ואין כל בריה יכולה לכיין אותה שעה, חוץ מבלעם הרשע, שכתוב "וידע דעת עליון", שהיה יודע לכיין אותה שעה שהקב"ה כועס בה ומתי כועס, כשהחמה זורחת וכל מלכי מזרח ומערב משתחוים לחמה, מיד כועס הקב"ה (ברכות ז'). א"כ, כיון שכל כוחו של בלעם היה שידע לכיין את רגע הזריחה שהיא שעת זעמו של הקב"ה, לכן כאשר ראה בלק כי יש בכוחו של משה רבנו להעמיד חמה, התיירא שמא יעמיד את החמה, ואז לא יוכל בלעם לכיין את רגע הזריחה ולקללם.

"ויגר מואב מפני העם מאוד" (כ"ב - ג')

שואל רבי חיים קניבסקי, מכל הפרשה כולה נראה שבלק היה יותר רשע מבלעם, וא"כ מדוע הגמ' בסנהדרין (צ'). אומרת שלבלעם אין חלק לעולם הבא, ואילו לבלק לא מצאנו שאין לו חלק לעולם הבא, והגמ' בהוריות (י'): אומרת, שבשכר ארבעים ושנים קרבנות שהקריב בלק הרשע (שלוש פעמים שבעה מזבחות פר ואיל במזבח), זכה ויצאה ממנו רות, אפילו שהרעיון של בניית המזבח הגיע מבלעם, ומדוע בלעם לא זכה לכלום? והתירוץ, כי כל מה שבלק עשה היה בגלל הפחד שהיה לו מישראל, כמו שכתוב "ויגר מואב מפני העם מאוד וכו' עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו כלחוך השור את ירק השדה", ואין אדם נתפס על צערו, אבל בלעם עשה את כל זה עבור בצע כסף וכבוד, וזהו כבר מידות מושחתות.

"ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא" (כ"ב - ג')

בספר ה"כתב והקבלה" כותב: זוהי דרכם של רשעים, מואב ראה ושמע את כל אשר עשה ישראל לאמורי ולא לקח מוסר, והרי כמה ניסים קרו כאן, ולא עלה על דעתו שכל אלו מעשי ה' שנעשו בהשגחה אלוקית, אלא "ויגר מואב", למה? "כי רב הוא", ולא תלה נצחונם בהשגחה.

"עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו כלחוך השור את ירק השדה" (כ"ב - ד')

במקרים רבים, הבסיס של מריבות למיניהם, בגלל טעות או דמיון שווא, אך כידוע, השטן לא נותן זמן מנוחה לחשוב על הטעות ולעצור את גלגל המחלוקת, וכך משפחות יפות וטובות מתגוללות בצרות וייסורים של מריבות בגלל איזו טעות שווא בתחילת הריב.

הוסיף ואמר רבי אהרן לייב שטיינמן (הובא בספר מאחורי הפרגוד), צא ולמד דוגמא קלה מפרשת בלק, בלק עשה את כל הפעולות להרוג את ישראל בגלל שחשש מפניהם - "עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו כלחוך השור את ירק השדה", אבל האמת, עם ישראל לא חשבו עליו כלל, כי הרי נאמר בתורה "אל תצר את מואב", והוא הפך עולמות בטעות גמורה. וכך במקרים שונים מתלקחות מלחמות "אנארישע וועלט" (עולם מטופש). ראובן לא הזמין את שמעון לחתונה, ובאמת לא התכוין לכך כלל, כי היה טעות במשלוח או כל סיבה זניחה אחרת, והנפגע כבר נכנס לריב ובונה תילי תילים של מריבות על דברים שלא היו, וגם לא עלתה על ליבו, וראובן משיב לו כגמולו על פי תילי תילים של השערות ש"מבין" מדוע שמעון כועס עליו, והשטן לא מניח להם לעצור.

"הנה עם יצא ממצרים" (כ"ב - ה')

לכאורה מדוע כתוב שיצאו ממצרים, הרי יציאתם ממצרים היתה לפני כמעט ארבעים שנה, ולענין מה שעומדים בשערי מואב אין לזה קשר, וא"כ מדוע בלק מזכיר זאת לבלעם?

מתרץ ה"אור החיים", בלק חשש שבלעם יאמר לו שצריך להתייעץ ולחשוב מה לעשות, נשב, נדבר ונחליט. אמר בלק, עצות אני לא צריך, הרי אני יודע שלפני שנים רבות ישבת בארץ מצרים על תקן יועץ, נתת להם את העצה "הבה נתחכמה לו פן ירבה", בלעם יעץ לפרעה להעביד את בני ישראל בפרך ולא להוציאם מהארץ, ולהשליך את הבנים הנולדים ליאור שלא יפרו וירבו. ומה קרה בסוף? "הנה עם יצא ממצרים", ולא זו בלבד, אלא שהם גם פרו ורבו במאוד מאוד - "הנה כסה את עין הארץ", כלומר, העצות שנתת לא הועילו כל כך. לכן, כעת אני לא מחפש יועץ, אני מחפש מי שיקלל אותם, והרי לקלל אתה יודע היטב, לכן בוא ותקלל אותם - "ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה".

"הנה כסה את עין הארץ" (כ"ב - ה')

לכאורה יש להבין מדוע בלק אמר זאת לבלעם? מסביר זאת רבי יהונתן אייבשיץ, בלק ובלעם היו מכשפים, אבל כל הכישופים תלויים במזלות שבשמים וכל המזלות תלויים בשמש. ולכן כאשר השמש מכוסה בעננים אי אפשר לפעול בכשפים. בלק מבהיר לבלעם, עם ישראל מחופים הם בעוני כבוד ובזה הם מכוסים מ"עין הארץ" שהיא השמש, ולכן אי אפשר לפעול כנגדם בכשפים רגילים.

"ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה" (כ"ב - ו')

בוא וראה עד כמה מגיעה רשעותם של אומות העולם. אומר ה"חפץ חיים", יהודי שמצבו רע, הולך לצדיק לבקש ברכה ומתפלל להקב"ה שיושיע אותו, אבל הגויים?! בלק כשפחד מ ישראל, לא ביקש מבלעם שיברכהו שלא יינזק, אלא ביקש שיקלל את ישראל. עד היכן מגיע רשעותו, שלא ביקש ברכה לעצמו, אלא קללה לזולתו.

"כי ידעתי את אשר תברך מברך ואשר תאר יואר" (כ"ב - ו')

מנין ידע בלק שמה שבלעם מברך או מקלל דבריו נשמעים? כתוב במדרש (במד"ר כ' - ז') שבשעה שבקש סיחון להלחם במואב היה מתיירא שהיו גבורים, שכר את בלעם ואביו לקלל את מואב, ומוסיף ה"אור החיים" שבלעם בירך את בלק שיהיה מלך. שואל ה"אור החיים" בשלמא כח הקללה של בלעם היה בסיס, או משום שהיה רע עין, או משום שידע לכוין את רגע הזעם של הקב"ה ואז היה מקלל, אבל "לברך", מהיכן שאב את כוחו? מתרץ ה"אור החיים", באמת לברכות שלו לא היה כח כלל וכלל, אלא שבלעם היה רשע ערום, וכשידע על פי איצטגנינות שמזלו של פלוני עולה, היה מברכו, וכשבא הדבר והתקיים, היה המתברך תולה זאת בכח ברכת בלעם, ולאמיתו של דבר לא "ברכתו של בלעם" פעלה, אלא מזלו גרם. כך היה עם בלק, כשבלעם ראה במזלו של בלק שעתיד למלוך על מואב, עמד וברך אותו עוד לפני שביקש ממנו, כדי לרמות אותו שיתלה הצלחתו בברכתו.

"לא הביט און ביעקב" (כ"ג - כ"א)

מדוע הקב"ה לא רואה און ביעקב? אומר ר' חיים מצאנז, כי "ה' אלקיו עמו", תמיד יש יראת אלקים בליבו של יהודי, ואפילו כשהוא חוטא, "ותרועת מלך בו" (תרועה מלשון שבירה כמו "תרועם בשבט ברזל"), יש לו שברון לב. מצוה עושה יהודי בשמחה, אך כלום יש יהודי העושה עבירה בשמחה? השמעתם יהודי אומר "לשם יחוד" לפני שעושה עבירה?

תלמיד של מי אתה?!

"בלעם בן בעור" (כ"ב - ה') - מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע, תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעולם הזה ונוחלין בעולם הבא, אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנום ויורדין לבאר שחת. (אבות ה' - י"ט). **שואל רבי יחזקאל לוינשטיין**, אחרי שהמשנה מפרטת את ההבדלים הברורים בין תלמידי בלעם לתלמידי אברהם אבינו, לשם מה התנא ממשך ושואל "מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידי בלעם הרשע", הרי החילוקים ניכרים וגלויים? **ומתריך** תירוץ נוקב, התנא מבקש ללמדנו, שעל אף הבדלים האלו, לא תמיד הם ניכרים לעין בשר ודם, לפעמים לא ניתן להבחין מיהו תלמידו של אברהם אבינו או ח"ו להיפך, רק באחרית הימים, כשיראו מי ירש עולם הבא ומי ירש גיהנום, יבינו ויכירו מי הם תלמידי אברהם אבינו ומי הם תלמידי בלעם. נמצא, שיכול אדם להיחשב כל ימיו "מתלמידי אברהם אבינו", אבל לעתיד לבוא יוכח למפרע כי כל ימיו לא היה אלא "מתלמידי בלעם הרשע".

קטנה או גדולה?!

"ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה" (כ"ב - ו') - הפסוק פותח במילה עתה, ואילו בפסוק י"ז כתוב "ולכה נא קבה לי את העם הזה", מדוע המילה "עתה" לא מופיעה? שאלה נוספת, בלעם עונה לבלק (פסוק י"ח) "אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה' אלקי לעשות קטנה או גדולה", מה הפירוש "קטנה או גדולה"? אומר ה"מקרי דקדקי", בלק היה רוצה שבלעם יקלל את עם ישראל שיסתלקו מהעולם אחת ולתמיד, אבל אם לא יצליח לעשות כן, לפחות שיעשה עכשיו משהו בעניין, כדי שלפחות כעת אוכל להסתדר איתם. לכן בפסוק ו' אומר בלק "ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה", לגבי עכשיו תעשה משהו. בפסוק י"ז אומר בלק "ולכה נא קבה לי את העם הזה", לגמרי. ענה בלעם, בהתחלה ביקשת קטנה ואח"כ ביקשת גדולה, והאמת שאיני יכול לעשות דבר, כי "לא אוכל לעבור את פי ה' אלקי".

אל תפתח פה לשטן

"ועתה לכה נא ארה לי" (כ"ב - ו') - כותב השל"ה הק': יזהר האדם שלא יפתח פה לשטן, כי אפילו אם מדבר שלא בכוונה ממשיך הדבר על עצמו. וכן בלק אמר "ארה לי", פיו הכשילו שלבסוף קילל את עצמו (תוכחת מוסר). וכן מפורש בגמרא (ברכות י"ט. וכתובות ח'): "לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן". המתבונן בפרשיות חומש "במדבר" מגלה עד כמה משפיע כח הדיבור על האדם וסביבתו לטוב או למוטב. רואים זאת ברוב הפרשות. החל מפרשת נשא בנדרי נזיר, פרשת סוטה וברכת כהנים. ובהמשך, בדיבור המתאוננים ומרים, שבפרשת בהעלותך. ואח"כ במרגלים בפרשת שלח, ובמחלוקת בפרשת קורח (גם באמירת "לא נעלה" שפיהם הכשילים) ועד ברכות בלעם בפרשתנו וענין הנדרים שבפרשת מטות, וכיו"ב. (והשם "במדבר" רומז לכך שיש בו לשון דיבור).

מה ההבדל

"ויען בלעם ויאמר אל עבדי בלק אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב וכו'" (כ"ב - י"ח) - למדנו שנפשו רחבה ומחמד ממון אחרים. (רש"י) שואל ה"תורה תמימה", הרי המשנה באבות (ו' - ט') מביאה את המעשה שהיה אצל רבי יוסי בן קיסמא שאמר אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם, אין אני דר אלא במקום תורה, ולא אומרים על רבי יוסי בן קיסמא שנפשו רחבה ומחמד ממון אחרים אפילו שאמר כמעט את אותה לשון שאמר בלעם, וא"כ, מדוע אצל בלעם מפרשים לשון זה לגנאי?

ומתרץ, שם המעשה היה כך: אדם זה הציע לר' יוסי בן קיסמא שילך לגור בעירו ויתן לו אלף אלפי דינרי זהב, ההצעה באה מצידו, כשר' יוסי בן קיסמא לא הזכיר מילה אחת על כסף. ואחרי שהוא הציע, הוא דוחה אותו במילים שלו. אבל כאן, הרי בלק לא הציע לבלעם שום כסף, אלא אמר "כי כבד אכבדך מאוד", היה לו לבלעם לענות לו מעין ההצעה, שלא יכול להתכבד בשום כבוד לעבור את פי ה', ולמה ענה לו בענייני כסף? אלא, סימן הוא שנפשו רחבה ומחמד ממון אחרים. **רבי לייב חסמן מסביר** את ההבדל בין בלעם לבין ר' יוסי בן קיסמא, שר' יוסי בן קיסמא אמר "איני דר", פירושו, "טוב לי תורת פוך מאלפי זהב וכסף", אין לכסף אצלי שום חשיבות כי אני גר רק במקום תורה. אבל בלעם אמר "לא אוכל לעבור", שבמעמקי ליבו רוצה מאוד את הכסף והזהב, אבל מה אעשה והקב"ה אסר עליו ואין הוא יכול לקלל את ישראל כחפצו.

אתה גר בעולם הזה?!

מסופר על רבי גדליה אייזמן זצ"ל שנכנס פעם לישיבה ב"קול תורה" והתחיל לחפש... כשראוהו בני הישיבה שאלוהו מה מחפש, ויאמר להם: אני מחפש משהו שגר בעולם הזה. השומעים תמהו: הרי כולנו גרים בעולם הזה... אמר להם ר' גדליה: הרי המשנה באבות (ד' - כ"א) אומרת "הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם", וא"כ מי שחי עם מידות אלו הוא לא חי פה, ואני מחפש מי שכן חי פה.

עדיף שתברך את עצמך

נכנס יהודי אל רבי שלומק'ע מזוועהיל זי"ע, ושפך לפניו את מר נפשו אודות אדם היורד לחייו, ובתוך דבריו החל לקלל את יריבו נחרצות. נענה רבי שלומק'ע ואמר לאותו יהודי: "מקלל אתה את חברך בגלל שאתה חושב שאפשר לפעול בדיבור הפה. דע לך שאם כן הדבר, הקללות עלולות להזיק גם לך ח"ו, כי זה מסוכן לקלל יהודי. עדיף שתברך את עצמך ותבקש מהקב"ה שישפיע עליך שפע פרנסה ורוב נחת, ובזה תצא מצרה לרווחה ומאפלה לאורה". (באר הפרשה)

נקודה למחשבה

"בלעם בן בעור" (כ"ב - ה') - כל מי שיש בו ג' דברים הללו מתלמידיו של אברהם אבינו, וג' דברים אחרים מתלמידיו של בלעם הרשע. עין טובה, רוח נמוכה ונפש שפלה, מתלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה, רוח גבוהה ונפש רחבה, מתלמידיו של בלעם הרשע. בפרשיות שלח - קורח - בלק, יש דוגמאות למה שאמרו חז"ל באבות (ד' - כ"א) "הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם". בפרשת "שלח" מצינו במרגלים שהנפילה שלהם היתה בגלל "כבוד" כמו שמביא ה"מסילת ישרים" (פרק י"ט) מהזוהר הקדוש שידעו שכשיכנסו לארץ ישראל ירדו מדרגתם ולא יהיו נשיאים. בפרשת "קורח" למדנו איך ה"קנאה" מפילה את האדם לשאול, כמו שכתב רש"י בתחילת הפרשה, מה ראה קורח וכו' "נתקנא" על נשיאותו של אליצפן. ובפרשת "בלק" יש לנו את כל ג' המידות, כמו שאמרו באבות (ה' - י"ט) עין רעה, נפש רחבה, רוח גבוהה מתלמידיו של בלעם הרשע.

ללמדנו כמה חשובים ה"מידות" אצל בני אדם, עד שאנשים גדולים כשלא השלימו מידותיהן ירדו לשאול תחתית.

רעיון מהפרשה

שנים רבות מאוחר יותר, בעת מבחן, כמו רעידת אדמה או זעזוע אחר, נוכל לראות כמה ההשקעה ביסודות היתה חשובה. רק לבניין עם יסודות איתנים וחזקים יש סיכוי לשרוד את פגעי הזמן. אם זה נכון במבנים, זה נכון בחינוך שבעתים... כאשר מגיע בלעם בפרשתו לקלל את עם ישראל בכדי לערער את חוסנם הרוחני, הוא מגלה שזה מסובך מדי. מדוע? משום שהוא רואה את היסודות האיתנים. הוא רואה את אברהם יצחק ויעקב ומבין שאין לו סיכוי.

הפתגם: להישאר חיובי זה לא אומר שאתה צריך להיות מאושר כל הזמן,

זה אומר שגם בימים קשים אתה יודע שיבואו ימים טובים יותר!!

~ שבת שלום ומבורך ~